

2-ТАРАУ. ЦИФРЛЫ ПЕДАГОГИКАНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

4-тақырып. Цифрлы қоғам және мұғалім тұлғасы

Жоспары:

1. Цифрлы қоғамдағы мұғалім тұлғасы.
2. Цифрлы педагогика контекстіндегі жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуы

Ұсынылатын әдебиеттер

1. Бузаубакова К.Д., Амирова А.С., Маковецкая А.А. Цифрлы педагогика: Оқулық. –Тараз: «ИП «Бейсенбекова Ә.Ж.», 2022. –314 б.
- Хуторской А. В. Современная дидактика. Учебное пособие. 2-е издание, переработанное / А.В.Хуторской. – М.: Высшая школа, 2007. – 639 с.
2. Петрова Е. В. Цифровая дидактика: проектирование процесса обучения и его сопровождение // Современное педагогическое образование. – 2018. –№ 4.
3. Элен Битэм, Рона Шарп. Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. ХХІ ғасырдағы оқыту дизайны. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – 328 бет.
4. Карауылбаев С.К., Артюхина М., Жумабаева А.М., Муратова Г.И. Границы развития интернетпедагогика //Педагогика және психология. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінің Хабаршысы. – 2020. – №3. – Б.2-10.

1. Цифрлы қоғамдағы мұғалім тұлғасы

Қазіргі Төртінші өндірістік революция жағдайында кез келген мемлекеттің, кез келген елдің әлемдік бәсекеге қабілеттілігін және экономикалық өсуін айқындайтын басты көрсеткіштердің бірегейі цифрлық технологиялардың дамуы болып табылады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсандағы №827 қаулысымен бекітілген «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында төмендегідей стратегиялық міндеттер айқындалды:

- 1) өнеркәсіпті және электр энергетикасын, көлікті және логистиканы, ауыл шаруашылығын, мемлекеттік органдардың ішкі қызметін цифрландыру;
- 2) электрондық сауданы және қаржы технологияларын және қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамыту;
- 3) мемлекет – азаматтарға, мемлекет – бизнеске; «ақылды» қалалар; байланыс желілерін және АКТ инфрақұрылымын кеңейту;
- 4) АКТ саласындағы ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- 5) орта, техникалық, кәсіби, жоғары білім беруде цифрлық сауаттылықты арттыру;
- 6) халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру (даярлау, қайта даярлау);

инновациялық даму алаңдарын қолдау;

7) технологиялық кәсіпкерлікті, стартап мәдениетті және ҒЗТКЖ-ны дамыту;

8) «Венчурлік» қаржыландыруды тарту және т.б.

Инновацияға сұранысты қалыптастыру өзектілігін шешуде адами капиталды дамытумен байланысты жүзеге асырылатын білім экономикасына көшуді қамтамасыз етуде цифрлы қоғамдағы мұғалімнің тұлғалық дамуы жетекші рөл атқарады.

XXI ғасыр цифрлық технологиялар ғасыры болғандықтан жылдам және ақпаратқа толы әлем адамды өзгертеді. Осы кездегі мұғалімнің міндеті – осы жылдамдықты, оған ең қызықты және түсінікті болатын оқу материалын таңдау шеберлігі. Өйткені, балалар психологиясы әртүрлі – біреу ғылыми зерттеулерге, біреу практикалық қызметке бейім келеді. Сондықтан мұғалім қазір бар ақпараттық ресурстардың ішінен нақты оқушыға қажетті оқу ресурстарын таңдап, оларды өздігінен білім алуға қызықтыруда цифрлы орта құра білуі маңызды.

В.И.Блинов, И.С.Сергеев, Е.Ю.Есенина тұлғаның дамуындағы цифрлы білім беру тұжырымдамасын іске асыруда цифрлы білім беру ортасының қажеттігін басшылыққа ала отырып, «цифрлы білім беру ортасы – бұл адамды оқыту, дамыту, әлеуметтендіру және тәрбиелеу үшін жағдайлар мен мүмкіндіктер кешені» деген анықтама ұсынады.

Цифрлы білім беруде ақпарат мөлшері өте көп, тіпті бұл ақпараттарға оқушылар мұғалімнен артық қол жеткізе алады. Сондықтан мұғалімнің рөлі білім беру бағытында ғана емес, басқаша да өзгеруі керек. Мұғалім әр оқушы үшін оқу және оқыту үдерісін ұйымдастырушы, бағыт беруші қызметін жетік меңгеруі тиіс. Олай болса, ол әр оқушыға не қажет екенін түсініп, білім берудің жаңа форматтарын ұсынып, оқулықтарды, оқу-әдістемелік кешендерді, ақпараттық ресурстарды таңдауға кеңес береді. Бұл, әрине, барлық білім беру ұйымдарына қатысты екені белгілі. Цифрлы қоғамда мұғалімнің дамып келе жатқан цифрлы ортамен жұмыс істеу мүмкіндігі жоғары болуы керек.

Білім беруде қолданылатын технологиялардың өзгеруіне байланысты білім беру үдерісінде мұғалімнің рөлі туралы мәселеге соңғы жылдары көп көңіл бөлінуде. Сонымен қатар, бұл мәселе цифрлы қоғамдағы өзгерістермен тікелей байланысты екендігі белгілі. Компьютерлік немесе цифрлық технологияларды тәжірибелі мұғалімнің қолында қосымша құрал ретінде ғана қолдануға болады. Мұғалімсіз бірде-бір технология жұмыс істемейтіні белгілі.

Цифрлы құралдар барлық оқушыларды, соның ішінде ұяң, өз қабілеттеріне сенімді емес, әдетте бастама көтермейтін оқушыларды оқу үдерісіне тартуға көмектеседі. Онлайн-жүйелер жүйелі түрде кері байланысты, оның ішінде оқу материалдары мен тапсырмаларының қолжетімділігі туралы оқушылардың жауаптарын (пікірлерін) алуға мүмкіндік береді. Деректерді талдау мұғалімге әр білім алушының қиындықтарын оңай әрі тез анықтауға және уақытында көмек көрсетуге,

олардың бәсекеге түсетін жерлерін анықтауға, яғни әр оқушының топтағы жұмысын оңай реттеуге мүмкіндік береді.

Цифрлы құралдар педагогтерге өздерінің білім беру мақсаттарына қол жеткізуіне көмектеседі. Бүгінгі таңда ақпаратқа жылдам қол жеткізуге болатынын ескерсек, әр мұғалімнің өз тәжірибесі, өмірге көзқарасы, өзіндік басымдықтарына қарай өз қызметінің нәтижесіне жауапты екенін білуі керек. Нағыз мұғалімнің оны басқа адамдардан ерекшелейтін қасиеттері бар. Ол басқа адамның ең жақсысын көреді, ол оқушылардың ойын жандандырып, оларға ақыл, мейірімділік пен махаббат сыйлайды. Бұл әлемге ол үлгі болып қала беретін осы кәсіпке бір миссиямен келген адам – бұл тез өзгертін әлемде өзін және өз орнын табуға көмектесетін тұлға. Осы тұрғыдан алғанда «мұғалім», «оқушы», «цифрлы қоғам» деген сөздер әрқашан үндестікте қатар жүреді, өйткені мұғалімнің атқаратын миссиясы цифрлы қоғамның оқушы тұлғасын қалыптастырады.

Ғалым А.Е.Абылқасымова: «Мұғалімнің оқыту үдерісінде интернеттің ақпараттық білім беру ресурстарын қоса алғанда әртүрлі ақпарат көздерін кеңінен пайдалану әдетке айналатын болады. Оқушылар интернеттің ғаламдық желісі арқылы әлемнің барлық түкпірлеріндегі әртүрлі ақпараттық деректерге қол жеткізеді, өздерін қызықтыратын тақырыптар бойынша басқа елдердің оқушыларымен бірлесіп жұмыс істей алады. Бұл олардың қосымша ақпараттар іздеуге, өздері алған нәтижелерді бағалауға ынталандырады. Мұғалім өзіне лауазым бойынша емес, беделді ақпарат көзі, сарапшы ретінде жүгінетін жетекшіге, үйлестірушіге, кеңесшіге айналады» – деген тұжырым жасайды.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикамызда білім беруді ақпараттандырудың негізгі мақсаты – қазіргі цифрлық технологияларды қолдану негізінде біртұтас ақпараттық орта құру арқылы ұлттық білім сапасын арттыру. Цифрлы қоғамда цифрлық сауаттылықты іске асыру өскелең ұрпақтың цифрлық құзыреттіліктерін жүйелі дамытуға және цифрлық экономика стратегиясын іске асыруға мүмкіндік береді. Ғаламдық телекоммуникациялар сыни ойлауды, көзқарасты білдіретін қисында дамытуға көмектеседі. Сондықтан да цифрлы білім беруде мұғалімдер оқушылардың логикалық ойлауын дамыту үшін интернет желісінен де ақпараттарды саралап алып, тиімді қолдануына бағыт беруге дайын болуы қажет.

Әрбір мұғалімнің цифрлы білім беру ортасында жұмыс істеуі барлық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануды күнделікті жұмысында электронды пошта мен Интернеттен бастап, басқа да электронды ресурстармен жұмыс істеу құзыреттілігін талап етеді. Бұл мұғалімнің ақпаратты іздеу, әртүрлі құжаттарды дайындау саласындағы іс-әрекетін анағұрлым жеңілдетіп, оқу үдерісін жетілдіреді және кәсіби біліктілігін арттыруға, өздігінен білімін көтеруге мүмкіндік береді.

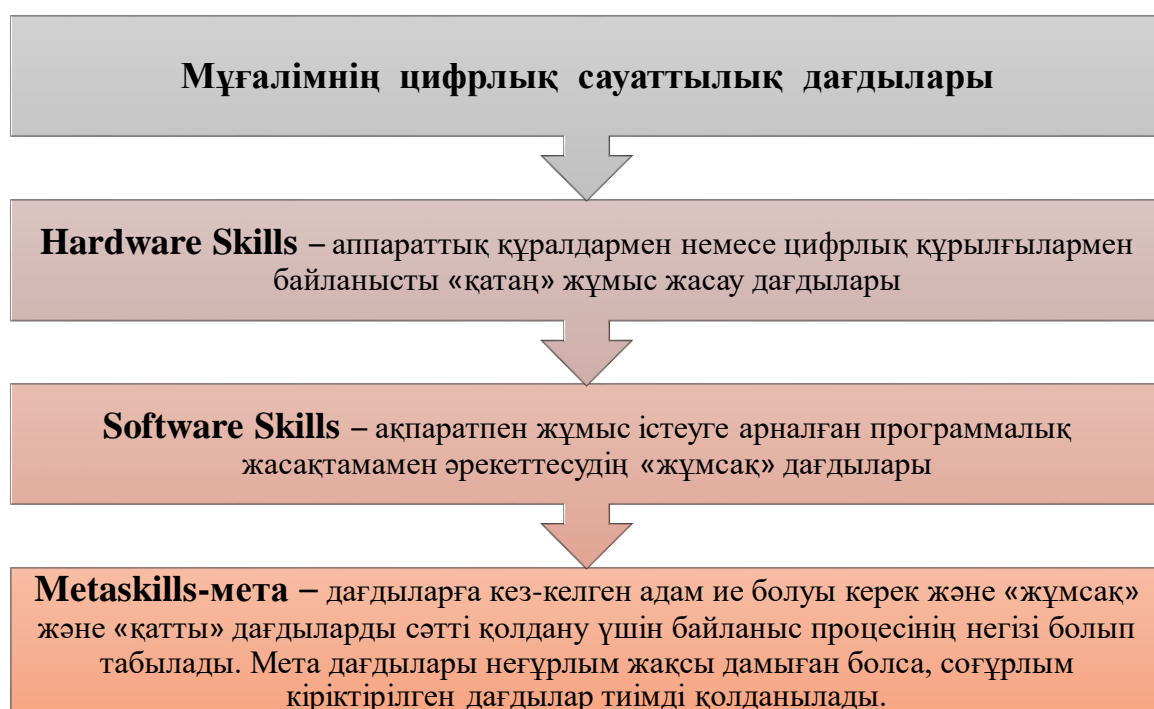
Бүгінде цифрлы білім беруде мазмұндық тұрғыда қарастыратын болсақ, цифрлық сауаттылық алға шығады. Цифрлық сауаттылық цифрлық технологияларды және интернет ресурстарын қауіпсіз және тиімді пайдалану

үшін қажет білім мен дағдылардың жиынтығы болып табылады. Осылайша, цифрлық сауаттылық дегеніміз – цифрлық тұтыну, ақпаратты іздеу және өңдеу, бағалау, талдау және синтездеу үшін, сондай-ақ сындарлы педагогикалық шешімдер қабылдау үшін педагогикалық топпен қарым-қатынас жасау кезінде Интернет-қызметтерді пайдалану (1-сурет).

Мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі бұл ақпаратты өңдеуге және жұмыс істеуге, оқытуға, әлеуметтендіруге және қол жетімді мүмкіндіктерді кеңейтуге қажетті білім алуға байланысты міндеттерді қою және шешу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен цифрлық медианы пайдалану дағдыларының жиынтығы болып табылады.

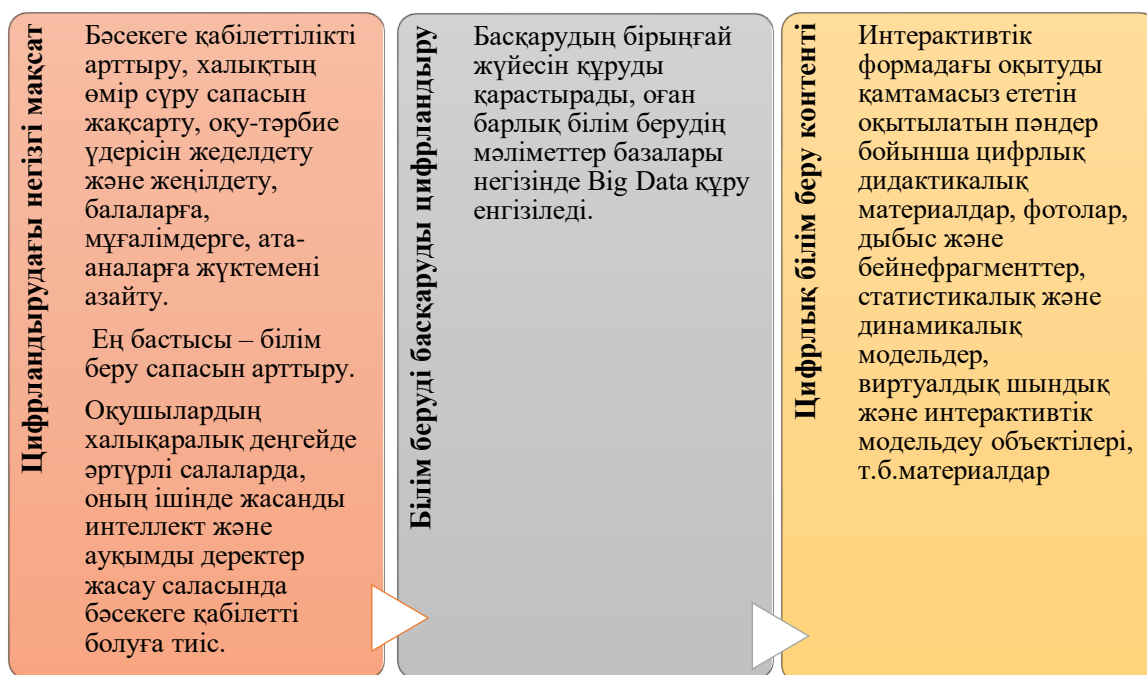
Цифрлы білім беру жүйесі негізгі үш бағыт бойынша жүргізіледі: білім беру үдерісін цифрландыру; цифрлық білім беру контенті; білім беруді басқаруды цифрландыру.

Қазақстанда жалпы орта білім беретін мектепті цифрландыру оны реформалау үрдісіндегі басты тенденциялардың бірі болып табылады. Болашақ мектептерінің көрінісі көбінесе барлық пәндердің бұлтты білім беру жүйесіне біртіндеп көшуімен байланысты. Бұл жерде онлайн оқулар мен виртуалды зертханалар туралы, ашық білім беру мазмұны, әрбір қатысушыға икемді және жеке көзқарас пайда болады. Үй тапсырмаларын оқушылар онлайн режимінде бірге жұмыс істей алады. Мектеп кітапханалары ақпараттық және компьютерлік орталықтарға айналды.

Сурет 1 - Мұғалімнің цифрлық сауаттылық дағдылары

Оқу үдерісі әрбір білім алушының идентификаторымен байланыстырылатын болады, бұл бағалау және бағаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді (2-сурет).

Сурет 2- Білім беруді басқаруды цифрландыру

Жеке тұлғаның ақпараттық мәдениеті ойлаудың іргелі операциялық негіздеріне ауысуды білдіреді, мұнда әрбір оқушы ақпаратқа, қазіргі ақпараттық технологияларға назар салып қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, интернет, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана алуы тиіс.

Бүгінде білім беру саласында аралас білім беру мәселесі, яғни онлайн және офлайн оқыту арақатынасының әсері белсенді түрде талқылануда. Ғалымдар «офлайн – білім беруді онлайн – білім беруге алмастыру емес, классикалық диалог пен білім беру жүйесінде заманауи цифрлық технологияларды пайдалану мүмкіндіктері арасындағы ақылға қонымды арақатынас маңызды» екендігін атап өтуде.

Сондықтан, мұғалімдер әртүрлі онлайн-платформалармен жұмыс істейді: Microsoft Teams, Zoom, Miro, Choister, Google Docs, Wrike, МЭШ, Discord, Skype және т.б.

Н.Луман бойынша, мұғалімдерді де, оқушыларды да (белгілі бір мағынада және ата-аналарды) өзара әрекеттесудің жаңа формаларына жедел оқыту маңызды. Осыған байланысты оқу коммуникациясының уақытша форматтарын бақылау, жоспарды, кестені орындау, кездесулерді үйлестіру, ағындарды бөлу, құжаттаманы жүргізу сияқты модераторлық құзыреттіліктер сұранысқа ие болады. Мұғалім оқушыларға тек оқу жағдайын бағдарлауға ғана емес, сонымен қатар білім беру мақсатын сақтауға, нәтижелерді бақылау нүктелерінде қалыптастыруға көмектесуі керек.

Сондықтан модератор мұғалімге мәтіндік білім беру арналарын (барлығы оқиды, бірақ тек мұғалім жазады) және еркін байланыс арнасын (бейресми байланыс үшін) құру өте маңызды. Модератор – мұғалім жұмысының маңызды құрамдас бөлігі коммуникация ережелерін қалыптастыру, олардың орындалуын қадағалау, оқушыларды өз қызметін бағалауға ынталандыру болып табылады. Оқушылардың онлайн топтар бойынша ұжымдық рефлексиясы – білім беру үдерісін түзетудің міндетті рәсімі. Ол кері байланыс арқылы оқушыларды ынталандыруға көмектеседі.

Онлайн-режимде «оқушыларға арналған кеңес беру ортасын» қалыптастыру – заманауи білім берудің маңызды құрамдас бөлігі. Бұл ретте формальды топтық пәндік кеңестерді жеке пысықтаумен толықтыру қажет екені анық. Уақыт өте келе пәндік салалар бойынша рефлексия және жеке кеңестер онлайн-оқытудың әдеттегі рәсіміне айналады. Сонымен қатар, бұл пәнді түсінуде олқылықтарды таба алатын, оқушымен байланыс таба алатын, оның мәселелерін түсінетін, жұмыс қарқынын таңдай алатын фасилитатор мұғалім болады. Әрине, интернеттегі цифрлық орта мен өзара әрекеттесу құралдары білім беру кеңістігін айтарлықтай өзгертеді: оның ашықтығын, артықшылығын, қол жетімділігін, көп мәдениетті болуына ықпал етеді және педагогикалық ықпал ету спектрін кеңейтеді. Сол себепті де әлемдік білім беру кеңістігі мұғалімнен үлкен уақыт пен моральдық шығындарды талап етеді.

О.Л.Петренко атап өткендей, мұндай құралдар ашық білім беру технологиялары бола алады, олар белгілі құрылымға ие бола отырып, мұғалімнің өзгергіштігіне жол ашады. Бұл немесе басқа рөл педагогикалық міндет пен ұйымдастырушылық мақсатқа байланысты қолданылады. Құзыреттілік тәсілдің күші рөлдерді қолданудың икемділігі мен өзгергіштігінде болып отыр. Педагог құзыреттілігі дамыған модератор, тьютор, фасилитатор, коуч секілді рөлдерді атқарады.

Ал Л.В.Бендова, Б.П.Дьяконова, Б.М.Игошева, О.Л.Петренко, Е.С.Полат және т.б. ғалымдар тьютордың, модератордың құзыреттері мен функционалдық рөлдеріне баса назар аударады. Дегенмен, білім беру үдерісінің заманауи қажеттіліктері (онлайн, қашықтықтан оқыту формалары) құзыреттіліктер жиынтығын және тиісінше, мұғалімнің рөлдерін қайта қарауды, оларды әрі қарай біріктіру мен кеңейту қажеттігін көрсетеді

Жаңа білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес мұғалім цифрлы білім беру ортасының барлық мүмкіндіктерін қолдана отырып, оқу үдерісін құра білуі керек. Білім беру ұйымының цифрлы білім беру ортасы – бұл ақпараттық білім беру ресурстарының кешені, оның ішінде цифрлы білім беру ресурстары, ақпараттық және коммуникативтік технологиялардың технологиялық құралдарының жиынтығы, заманауи педагогикалық технологиялар жүйесі болып табылады.

Оқыту мен оқу үдерісін мұғалім оқушылармен бірлескен іс-әрекеттің нәтижесі ретінде ұйымдастырады. Оқыту мен тәрбиелеу технологиясын таңдау көптеген факторларға байланысты екенін есте ұстаған жөн: оқушылардың жасы, олардың мүмкіндіктері, дайындығы және мұғалімнің

дайындығы және т.б. Оқыту мен оқу үдерісіне қатысушылардың өзара әрекеттесу сипаты ынтымақтастық педагогикасы принциптерінде көрінеді. Ең бастысы: демократия (таңдау еркіндігі, теңдік); ашықтық (сын еркіндігі); балама (қызмет әдістерінің көптігі); диалогтық; рефлексивтілік (мақсаттарды, мазмұнды, қызмет тәсілдерін білу).

Қатысушылардың рөлдері басқаша болады: мұғалім оқытудың түсіндірме және иллюстрациялық әдісінен іс-әрекетке ауысады, онда әр оқушы мотивацияланған саналы оқу іс-әрекетінің белсенді мүшесіне айналады. Мұғалім оқу іс-әрекетін ұйымдастырушы және үйлестіруші ретінде әрекет етеді. Танымдық уәждемеге ықпал ететін тиімді құралдардың бірі – сабақта проблемалық жағдайларды құру, онда оқушы өзіндік жұмысы барысында білімді алады.

Әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру мақсатында мұғалім инновациялық педагогикалық технологияларды қолданады: ақпараттық-коммуникативтік технологиялар; проблемалық оқыту технологиясы; модульдік технологиялар; мультимедиа технологиясы, цифрлық технология, сыни ойлауды дамыту технологиясы және т.б.

Педагогтің міндеті – әр оқушыға өзінің ойын дәлелдеуге мүмкіндік беру. Осыған байланысты мұғалім сабақта қызығушылық, эмоционалды көңіл-күйдің жоғарылау атмосферасын құрып, білім алушының субъективті тәжірибесін тиімді ашатын жұмыс түрлерін қолдануы керек. Мақсатқа жетудің негізгі құралы – сабақ. Бұл жеке тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және дамытудың барлық негізгі мәселелері жүзеге асырылатын оқыту мен оқу үдерісінің бөлігі болып табылады. Проблемалық мәселелер, уәждер, талқылаулар – сабақтағы іс-әрекеттің негізі саналады.

Цифрлы білім беру ортасындағы оқу үдерісі жағдайында мұғалімнің бақылау, түзету, типтік дағдыларды оқыту сияқты функциялары АКТ құралдарымен жүзеге асырылуы мүмкін, бұл оның кәсіби қызметін айтарлықтай жеңілдетеді. Цифрлық технологияларды қолдану білім беру қатынастарына қатысушылардың барлығының қызығушылығын арттырады.

Компьютерлер, ноутбуктер, планшеттер және мобильді құрылғылар барлық жерде және барлық жерде бар сияқты көрінуі мүмкін: мектепте де, үйде де, әлеуметтік-экономикалық және географиялық жағдайларға байланысты алшақтық әлі де сақталады. Ауылдық жерлердегі көптеген отбасылар үйде кең жолақты байланыс орната алмайды немесе смартфон сатып ала алмайды. Бүгінгі таңда сұранысқа ие болатын оқу платформалары тек шектеулі оқушыларға қол жетімді болуда.

Қорытындылай келе, цифрлық мектеп – бұл интернет-технологияларды, мобильді сыныптарды, интерактивті панельдерді, тақталарды, проекторларды және басқа да технологиялық нысандарды іске асыру ғана емес. Ең алдымен, бұл цифрлық және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласында білімі бар, дайын және жаңа технологияларды сабақта және өзінің кәсіби қызметінің басқа аспектілерінде қолдана алатын, интернетте әртүрлі платформаларда жұмыс істеу негіздерін білетін, үнемі өзгеруге, оқуға және өзін-өзі оқытуға дайын мұғалімдер қажет.

Сонымен қатар, цифрлық және ақпараттық технологиялар арқылы ұйымдастырылып жатқан оқыту мен оқу үдерісі оқушылардың жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырып, оларды жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға итеріп, нәтижесінде – өздерінің кәсіби әлеуетінің қалыптасуына мүмкіндік туғызып отыр.

Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғамда цифрлы білім беру ортасында оқушылардың өздігінен білімді меңгеруіне ықпал ететін ақпараттық және электрондық ресурстарды іздеу, жинақтау, саралау, өңдеумен қатар ұжымдық, топтық тапсырмаларды орындауда электронды платформаларды пайдалануды, цифрлық технологияларды пайдаланудың жолдарын меңгеруі тиіс.

2. Цифрлы педагогика контекстіндегі жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуы

Қазір еліміздегі барлық саладағы жұмыс істейтін халық толығымен ақпараттық технологияларды игеруде. «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру аясында халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру кезеңі бастау алған-ды. Қазақстанда білім беруді цифрландыру оны реформалау үдерісіндегі басты тенденциялардың бірі болып табылады.

«Z ұрпақ», «цифрлы ұрпақ», «желілік ұрпақ», «сандық абориген» («digitalnatives») сөз тіркестері мен ұғымдары бүгінгі күнде күнделікті өмірде кең таралған білім беру және кәсіби қызметте цифрлық технологиялар контекстінде әлеуметтенген балалар мен жастардың ұрпағын айқындау үшін қолданылады. Бұл тұжырымдама қаншалықты ғылыми салада дәлелденген деген сұрақтар туындайды. Желілік немесе цифрлық ұрпаққа келер болсақ, олардың ерекшеліктері туралы қоғамдық және кәсіби де қарқынды пікірталастар бар.

Цифрлы ұрпақтың өкілі – цифрлық қоғамда сұранысқа ие, әлеуметтік және кәсіби маңызды құзыреттерге ие тұлға. Цифрлық («озық», «ақылды», «SMART») технологиялар заманауи технологиялық даму кезеңінің өзегін құрайды, жақын болашақта өзінің басым рөлін сақтайды. Қазіргі уақытта цифрландыру – цифрлық технологиялардың материалдық және әлеуметтік-гуманитарлық технологиялармен және тәжірибелермен, оның ішінде білім берумен терең конвергенциясы жүріп жатыр. Кәсіби қызметтің кез келген заманауи саласындағы цифрлық технологиялардың орны мен рөлін түсіну маңызға ие болып отыр.

Көптеген цифрлық технологиялардың дидактикалық сипаты (интерактивтілік, мультимедиалық, гипермәтіндік, тұлғалық, субмәдениеттілік және т.б.) цифрлық қоғамның ерекшеліктерін ескере отырып, бағытталған оқыту мен оқу үдерісін құруға мүмкіндік береді.

Шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, қашықтан оқытуға жылдам көшу білім алушылардың оқуы үшін қалай жауап беру керек және жаңа материалды қалай оқыту керек деген сұраныстармен қатар жүретіндігін көрсетеді (Daniels, 2020; Doyne & Gonchar, 2020; Goldstein 2020).

Бұл түсіндірмелерден цифрлы қоғамдағы тұлғаның дамуы жан-жақты сипатталғандығын және ең бастысы оларда тұлғаның құзыреттілігінің бұл түрін қазіргі ақпараттық қоғамда өмір сүретін әрбір адамға қажетті сапа екендігінен хабардар етеді.

Мұғалімнің педагогикалық тұрғыдан цифрлы сауатты болу дегенді осы салаға қатысты белгілі бір дәрежеде білімі бар, цифрлы білім берудің контенттерін меңгеру, цифрлы білім беру ресурстарын білу немесе цифрлық технологияның платформаларын өз мамандығы аясында тиімді пайдалана алады деп түсінуге болады. Мұны басқаша цифрлық құзыреттілік деп атауға болады.

Қоғамның, білім берудің теориясы мен практикасының дамуымен мұғалімге қойылатын талаптардың саны да артып келеді. Егер, бұдан жиырма жыл бұрын кәсіби маманның диагностикалық қызметі – ізденушілік, шығармашылық, жаңашылдық, жаңашылдық сияқты қасиеттер мұғалімнің бойынан бағаланса, бүгінгі таңда заманауи мұғалімнен цифрлық сауаттылық, цифрлық технологияны білу, оқу үдерісіне құрылғыларды енгізудің әдістемелік әдістері, т.б. меңгеруі объективті шындық болып табылады.

Жаңа білім беру стандартының талаптарына сәйкес мұғалім цифрлы білім беру ортасының барлық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, оқу-тәрбие үдерісін құра білуі қажет.

Білім беру ұйымының цифрлық білім беру ортасы бұл цифрлық білім беру ресурстарын, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың технологиялық құралдарының жиынтығын, заманауи педагогикалық технологиялар жүйесін қамтитын ақпараттық білім беру ресурстарының кешені болып табылады.

Цифрлық білім беру ортасындағы білім беру үдерісі дәстүрлі оқыту үдерісімен салыстырғанда артықшылықтары бар:

- білім беру бағыттарын оқудың құралдарын, формаларын және қарқынын таңдауды арттыру;
- әртүрлі ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету;
- оқу материалын көрсетудің көрнекілігі, интерактивті формасы арқылы оқушылардың оқытылатын пәндерге қызығушылығын арттыру;
- өз бетінше оқуға ынтасын арттыру, сыни тұрғыдан ойлауын дамыту;
- оқушылардың оқу бастамасын, қабілеттері мен қызығушылықтарын дамыту және т.б.

Оқыту үдерісі мұғалімнің оқушылармен бірлескен іс-әрекетінің нәтижесінде ұйымдастырылады. Бұл ретте оқыту мен тәрбиелеу технологиясын таңдау көптеген факторларға: оқушылардың жас ерекшеліктеріне, олардың мүмкіндіктеріне, дайындығына, сонымен қатар мұғалімнің өзінің дайындығына байланысты екенін есте ұстаған жөн.

Білім беру үдерісіне қатысушылардың өзара әрекетінің сипаты ынтымақтастық педагогикасының принциптерінде көрінеді. Олардың негізгілеріне жататындар:

- демократия (таңдау еркіндігі, теңдік);
- ашықтық (сын еркіндігі);

- альтернативтілік (қызмет тәсілдерінің көптігі);
- диалог;
- рефлексивтілік (іс-әрекеттің мақсаттарын, мазмұнын, әдістерін білу).

Қатысушылардың рөлдері де әртүрлі болады: мұғалім түсіндірмелі-иллюстративті оқыту әдісінен әрекетке негізделген әдіске көшеді, онда әрбір бала уәжді саналы оқу әрекетінің белсенді субъектісіне айналады. Мұғалім оқу әрекетін ұйымдастырушы және үйлестіруші қызметін атқарады.

Цифрлы ұрпақтың ерекшеліктері. Білім берудің цифрлыққа дейінгі және цифрлық буын арасындағы айтарлықтай алшақтық білім беруде ескерілуі қажет. Бір жағынан, цифрлық технологиялардың білім беру принципіне кіріктірілуінде цифрлық буын педагог өкілдері қиындық көріп отыр; екінші жағынан, цифрлы буын цифрлық білім беру принципіне кірігуге дайын еместігі көрініс береді.

Цифрлы ұрпақтың ерекшеліктері (қабылдау, есте сақтау, ойлау, ынталандыру, мінез-құлық үлгілері, өмір сүру ұзақтығы, дүниетаным) цифрлы дидактиканың мазмұнын, формалары мен әдістерін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін, принциптерін, тәсілдерін анықтайды. Цифрлық технологиялардың «цифрлы балалардың» даму, әлеуметтену және тәрбиелеу үдерістіне кері әсер ету жақтарын ғана түсініп қоймай, сонымен қатар цифрлы ұрпақтың білім беру принципінде оларға сүйену үшін цифрлы буынның жоғары сипаттамаларын білу де маңызды (3-сурет).

Цифрлы буын өкілдері үшін («Z буынды ұрпақтар», «процессор балалары», «планшет балалары», «балалар чиптері», digital natives – «цифрлық тұрғындар») тән:

Когнитивті даму тұрғысынан – ойлаудың мозаикасы («клипо»), назардың жоқтығы (мәліметтер бойынша (8 секундтан аспайтын бір тақырыпқа назар аудара алады), көлемі үлкен мәтіндерді оқи және түсіне алмау, шектеулі лексика, нақты және виртуалды кеңістікті араластыру («әлемнің өзгермелі көрінісі»), нашар дамыған шығармашылық қиял, «өмірдің қайтымдылығы» елесі

Эмоционалды-еріктік даму тұрғысынан – сенсорлық тәжірибенің кедейлігі, шындықтың жеңілдетілген көрінісі, нақты өмірді «тым қызықсыз» және «тым баяу» деп қабылдау, шыдамсыздық және тез арада марапаттау қажеттілігі, жүйелі еңбекке қабілетсіздік

Әлеуметтік даму тұрғысынан – инфантилизм (дамыған интеллектуалды және әлеуметтік және жеке даму арасындағы тепе-теңдік), индивидуализм, оның бірегейлігі мен бірегейлігіне деген сенім, өмірге деген қажеттілік азаяды, қарым-қатынас, ынтымақтастыққа дайын болмау, оның ішкі әлеміне назар аудару, гиперпрагматизм және гедонизм, бұлыңғыр және тұрақсыз моральдық-этикалық идеялар

Жалпы – жеке тұлғаны қалыптастыру үдерісінде желілік әлеуметтенудің жетекші рөлі; онлайн өсудің барлық кезеңдерінде «референт тобы» ретінде, солшыл модельдерді орнатады және әлеуметтік трендтерді қалыптастырады

Сурет 3 – Цифрлы буын өкілдерінің сипаттамасы

Сонымен бірге, цифрлы ұрпақтың барлық өкілдері үшін жеке тұлғаны қалыптастыру факторы ретінде желілік әлеуметтенудің маңыздылығы күрт артады. Қазіргі кезеңде табиғатта стихиялық болып табылатын желілік әлеуметтену принципін педагогикалық тұрғыдан басқаруға мүмкіндік беру.

Осыған байланысты туындайтын білім беру мәселелері ең алдымен, цифрлы буын өкілдерінің белгілі бір ерекшеліктерін түзету қажеттілігімен байланысты. Бұл ерекшеліктер жеке қасиеттердің жетіспеушілігі емес, «әлеуметтік құзыреттіліктегі олқылықтарды» мақсатты педагогикалық іс-әрекеттермен («білім олқылықтары») толықтырған (4-сурет).

Сурет 4 – Цифрлы буын өкілдерінің ерекшеліктері

Анықталған мәселелердің түпкі себебі «цифрлық панасыз», қадағалаусыз яғни, балаға ата-анасының өмірінің алғашқы жылдарынан бастап цифрлық гаджеттерге «аутсорсингке» (гаджетті ішінара немесе толық) беру феномені болып табылады, бұл баланың үнемі бос болмауы мен қанағаттанушылығының иллюзиясын (елесін) жасайды. Бұндай жағдайда осындай балаларды әлеуметтендіру және тәрбиелеу принципінде «басқаруды ұстап алу» орын алады: баланың дамуына отбасынан және басқа дәстүрлі институттардан бөлек интернет – ортаның белсенді (көптеген жағдайларда агрессивті және қоғамға қарсы) әсер ету агенттеріне өтеді. Кейбір ата-аналарда балаларымен тікелей қарым-қатынасқа түсу дәстүрлері сақталған, сонымен қатар оларда цифрлы орта ресурстарын бөлісу тәжірибесі, балаларын

цифрлық гаджеттермен ерте таныстыру олардың дамуын айтарлықтай өзгертпейді.

Цифрлы ұрпақ арасында «артта қалған» және «дамыған» болып саралану ерекше байқалады. Соңғылардың қатарында жоғары оқу дербестігі бар, өздігінен білім алуға, өзін-өзі танытуға және өзін-өзі дамытуға бағытталған, мүмкін болған жерде – білім беру бағытын өз бетінше қалыптастыратын, кейбір жағдайларда оқуды, жұмысты және жеке дамуды біріктіретін білім алушылардың жаңа типі пайда болды.

Жалпы алғанда, цифрлы буын өкілдерімен жұмыс істеу стратегиясы оларды дәстүрлі білім беру принципіне біріктіру іс жүзінде мүмкін емес екендігіне негізделуі керек. Оның елеулі трансформациясы қажет, оның нәтижесі жаңа, цифрлы білім беру принципін құру болып табылады. Бұл мәселені шешуге кедергі келтіретін әлеуметтік-психологиялық кедергілердің бірі, цифрлық технологияларға бейімделу кезеңінен сәтті өткен және кәсіби қызметтен тыс цифрлық құралдарды сәтті қолданатын көптеген мұғалімдер өздерінің кәсіби және педагогикалық қызметі дәстүрлі (цифрлық) сипатта болуы керек деген әдеттегі сенімдерін сақтайды.